

Kanun için 79-tonlu Devrimsel ve Bütünsel bir Ses-Sistemi

Ozan Yarman

İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

Müzikolôji Bölümü Doktora Programı

Kanun Çevresi IV, Yıldız Teknik Üniversitesi, 28 Mayıs 2006, Pazar

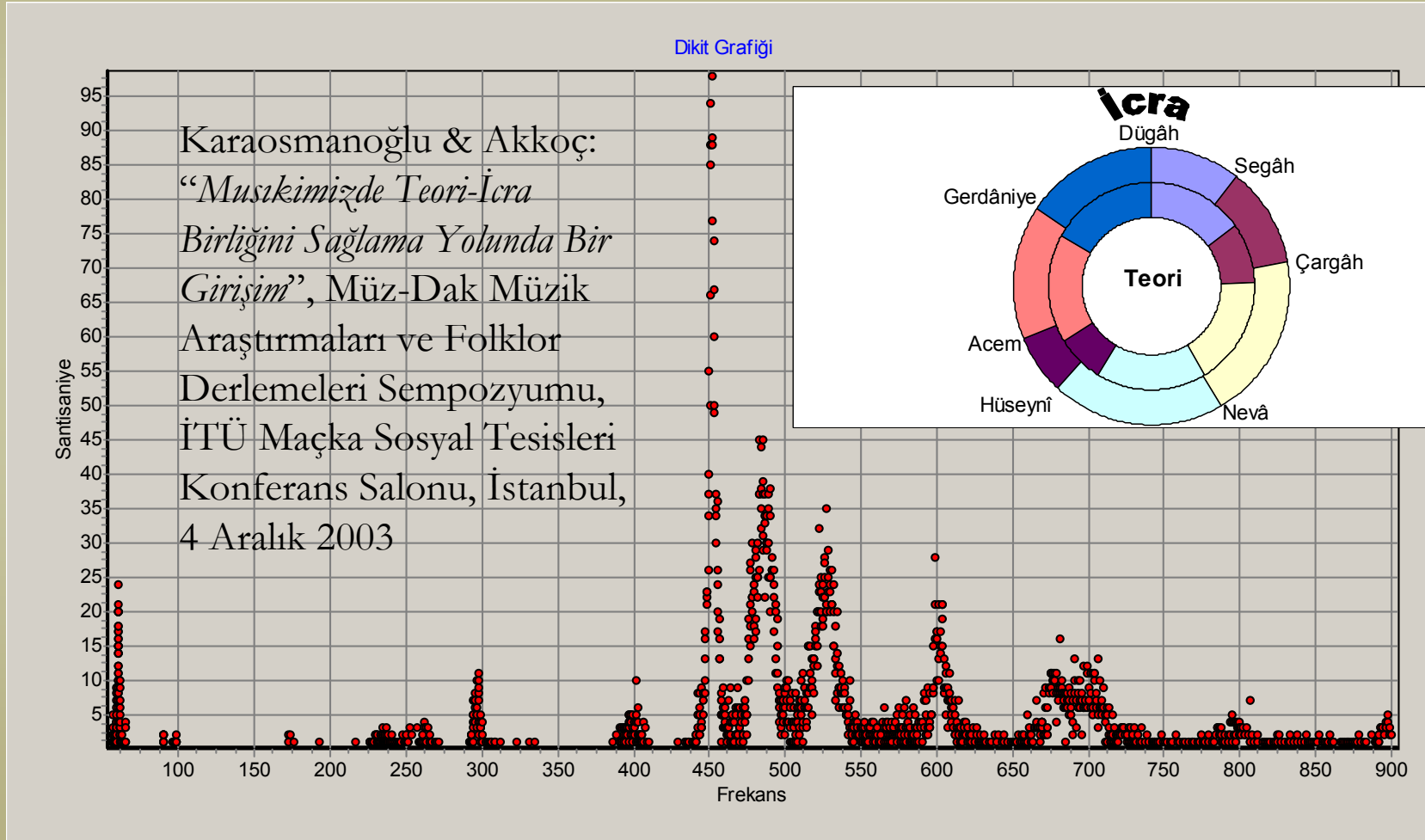

Jon. L. Smith, 79-ton içinden (telin 22 eşite bölünmesiyle elde edilen) 12 perdeye dayalı "fırından yeni çıkmış" bir beste.

KONULAR

1. Türk Makam Müziği'nde **İcra-Teori uyumsuzluğu**: Hazırdaki kuram ve alternatifleri icrayı neden tam olarak karşılayamıyor?
2. Kanun'da şizofrenik vaziyet: **53-tET** deniyor, **72-tET**'ye göre imal ediliyor! Kanunilerin akort yaparken çektikleri sıkıntılar ve çalgı topluluklarımızın "kulakları hırpalayan" ses-sistemi cümbüşü...
3. Başta Kanun, tüm çalgılarımız için **79-tonlu bütünsel bir temperaman & teori** önerisi ve Makam Müziği'nde Reform...

1. İcra-Teori Uyuşmazlığı: “Üç-çeyrek” tonlar!

Mevcut Kuramlar

- **Arel-Ezgi-Uzdilek** (temeli *Rauf Yekta* tarafından atılmış 24 perdeli Pithagoryen sisteme dayanır. Her ikisi de *Urmevi*'nin 17 perdeli sisteminin devamı niteliğindedir. 53-tET içinden yirmi-dört ses ile örtüşmektedir.)
- **Töre-Karadeniz** (Pithagoryen özellikteki 106-tET içinden ayıklanmış 41 perdeden ibarettir.)
- **Oransay** (29 perdeli karma bir yapı sergilemektedir.)

Hazırdaki kuramların açmazları

- Müziğimiz'in belkemiğini oluşturduğunu gözlemlediğimiz $11/10$, $12/11$, $13/12$, $14/13$ biçiminde kesirlerle ifade edilen bakiye ile minör tam ses arası mikrotonları ("*mücenneb bölgesini*") karşılayamamaktadırlar.
- Özünde, *beşliler çenberi*'nden yoksun, yani ucu açık, sonu belirsiz sistemler olduklarından, *makamsal geçkiler* ve *dizi göçürümleri* söz konusu olduğunda, alabildiğine sorunludurlar.

Hazırdaki kuramların açmazları

- Notasyon bahsine gelince – kültürel mirası irtica diye damgalamayı adet edinmiş “çağdaş Batı uygarlığı” mukallitlerinin ekmeğine yağ sürercesine – türlü uygunsuzlukları ölçün kıldıkları görülmektedir.
- Eskaza, günün birinde **mikrotonal polifoni** denemesine girişilecek olsa, keşmekeşe yol açabilecek kadar sakil durmaktalar. Zaten, en baştan çoksesliliğe elverişli olarak tasarlanmış değillerdir.

2. Bir taraftan oktavda 53 komma vardır diyorlar...

- Makam Müziği'nin müstesna çalgısı Kanun, aslında bugün, sanılanın aksine, söylendiği gibi **oktavda 53 Mercator/Holder komması** barındıracak şekilde hazırlanmıyor.
- Özellikle son zamanlarda, Batı'dan getirtilen akort aygıtları yüzünden, "yarım-ton mandalları" **100 sente** göre çakılıp, arası (muhtemelen farkında olunmadan) 6'ya bölünüyor. Böylece oktav pratikçe **72 eşit parçaya** taksim edilmiş oluyor.

Öte taraftan oktavi 72'ye bölüyorlar...

- Bu şizofrenik vaziyetin bir neticesi olarak, teori ile uygulama arasında yer yer “yarım-komma”yı aşan farklar doğuyor.
- Özellikle eşliklerde işitilebilen sözkonusu farkları kapatabilmek üzere, kanuniler sürekli ve radikal biçimde “akortlarını bozmak” durumunda kalıyorlar.
- Şu durum ise, haliyle, geçkilerde ve göçürümlerde üstesinden kolay gelinemeyecek olumsuzluklar yaratıyor.

Kulak aşındırıcı, bulanık ve renksiz topluluk icraları

- Systemsizlikten had safhada malul olan kanun, şu haliyle **53 komma anlayışına** koşullanmış icra heyetlerine katıldığında – kayıt istendiği kadar dijital yankılamaya boğulsun – musikişinasa da, dinleyiciye de eziyet vermektedir.
- Sahnelerden ve ekranlardan duyulabildiği kadarıyla, akortsuzluk farkedilmesin diye dijital efektlerle bulandırılan konserlerin sanatsal değeri yitip gitmektedir.
- Bu durumda, Kanun, Makam Müziği'nde gerçek anlamda sabit perdeli tek saz olması bakımından, diğerlerinden daha öncelikli olarak ihya edilmeye muhtaçtır.

3. Bütünsel bir Temperaman & Teori Önerisi

- Şu ana kadar andığımız ses-sistemlerinin hiçbiri, bize göre Türk Makam Müziği'nin doğasını hakkıyla yansıtamamaktadır.
- Bunlardan hiçbiri, tarihsel olarak **Makamların Anası** sayılan **Rast**'in başlıca diyatonik modunu dizekte arızasız natürel perdelere oturtamamaktadır.
- Sonra, hiçbirinde tüm ahenkler üzerinden bütün makamların göçürümü sağlanamamaktadır.

ve Makam Müziği'nde Reform...

- İhtiyaç duyulan sistem, ahenk ve göçürüm meselesi yüzünden hayli yüklü bir temperaman olmak durumundadır.
- Beşliler zinciri kesintiye uğratılmaksızın, her derecede Rast'tan (armonik majör'den) Suz-i Dilara'ya (Pithagoryen majör'e) geçki yapılabilmelidir.
- En önemlisi, “mücenneb bölgesi perdeleri” tahammül edilebilir bir yaklaşıklıkla tutturulabilmelidir.

79 tonlu Ses-Sisteminin İnşası

- ▶ Tam dörtlü aralığı ($4/3$) logaritmik ıskalada 33 eşit parçaya taksim edilir.
- ▶ Elde edilen “komma” 79 kere üst-üste bindirilir.
- ▶ Varılan ses oktava yakındır. Oktava tamamlanır.
- ▶ Böylelikle 78’inci ila 79’uncu adımlar arasında ortaya çıkan “büyük komma”, 45.-46. dereceler arasına taşınır.

79 MOS 159-tET

- ▶ Elde edilen sistem 159-tET içinden seçilmiş 79 ses ile pratikçe aynıdır.
- ▶ Bu nedenle İngilizce “79-tone Moment of Symmetry out of 159-tone Equal Temperament” deyişinin kısaltılmışı olan **79 MOS 159-tET** şeklinde anılır.
- ▶ “**Moment of Symmetry**” tabiri, hangi yöne çevrilirse çevrilsin, sistemin bünyesindeki iki boy komma aralığından dolayı simetriyi koruduğunu anlatmak içindir.

Kesintisiz Beşliler Zinciri

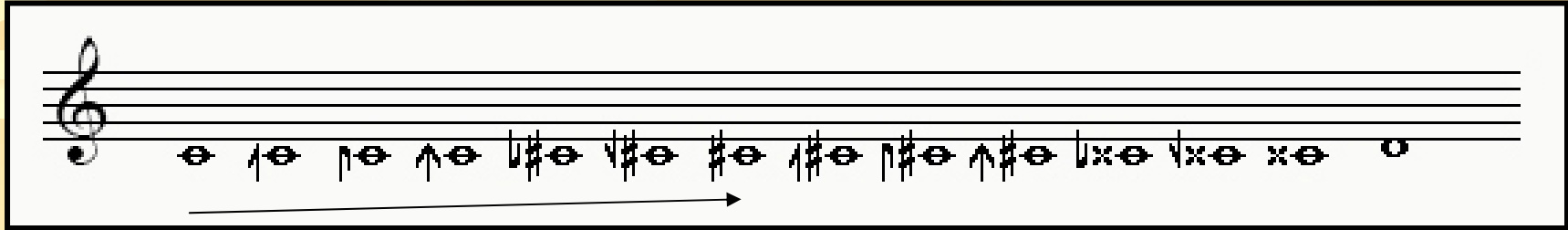
- ▶ Sistemde 46 adet Pithagoryen, 33 adet tempere, 32 adet Süper-Pithagoryen beşli bulunur.
- ▶ Bunlar sayesinde, her derecede Rast'tan Suz-i Dilara'ya kesintisiz geçki yapmak mümkün hale gelir.
- ▶ Göçürümler noksansızdır.
- ▶ “Mücenneb bölgesi perdeleri” en çok 7 sent hata ile yakalanır.

NOTASYON

- Bildik diyezler ve bemollere ilaveten yalnızca üç yeni işaret öğrenmek yetecektir.
- Bunlar **komma**, **iki komma** ve **çeyrek-ton** arızalarıdır.
- Söz konusu arızalar *George Secor* ve *David Keenan* tarafından geliştirilen **Sajital Notasyon**'a ait olup, uluslararası mikrotonal camiayı sarmaştırmakta köprü görevi üstlenebilirler.

NOTASYON

Tanini boyunca çıkarken

Tanini boyunca inerken

